

נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדִרְתּוֹ

הנהו בריוני דהוו בשבבותי דר"מ דהוו קא מצערו לי' טובא, הוה קא בעי ר"מ רחמי עליהו כי היכי דלימותו, א"ל ברוריא דביתהו, מאי דעתיך משום דכתיב יתמו חטאים מן הארץ, מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, בעי רחמי עליהו דליהדרו בתשובה כו'.

דבר פשוט הוא שהאדם הוא בעל בחירה חופשית ואין מכריח על צדקו ורשעו. אמנם גם זה פשוט שאם האדם חפץ בדרך צדקה מסייעין אותו. ע"כ חשב ר"מ כיון שאלה הבריונים היו נשחתים בתכלית, ואינם פונים כלל אל חפץ הישרת דרכם, איך תועיל תפילה לשנות את בחירתם, מה שהוא חק כללי קבוע, שלא יכריח השם ית' בחירת האדם, וזהו יסוד כל התורה כולה. אמנם ברוריה השכילה, כי אין לך רשע בעולם שלא הי' בוחר יותר ללכת בדרך טוב מדרך רע, אלא שיצרו אונסו ומטעהו, ע"כ הוא אומלל וחולך בדרכי רשע. אבל אין לך אדם שיהי' נשחת לגמרי, שלא יועיל לו חינוך הגון ותוכחת חכמה ברב או במעט. ע"כ אין להתיאש מלבקש רחמים שישובו לשמור ארחות צדק גם הפושעים היותר גדולים. והיא ההשקפה החודרת על רוממות ערך נפש האדם שעשאה אלהים ישרה וטובה, ואי אפשר שהאדם ישנה צורתה וטבעה הטוב. ע"כ יתכן לבקש רחמים על אומללים כאלה, כעל כל החולים שאינם יכולים לעזור לעצמם עם כל חפצם להעזור. והנה לדעת הסוברים, שנפש האדם היא רק הכנה לקנות נצחיות ע"י דעות טובות מושכלות ומדות ומעשים טובים, אפשר להיות נפש נשחתת לגמרי מאין דרך לבקש רחמים על הטבתה, זולת בהיותו מעצמו משנה בחזקת היד בחירתו והרגלו ע"י כח מדת הגבורה שבנפש האדם. אבל לפי הדעת הנכונה, שהנפש היא עצם חי ונשגב, כאחד האישים העליונים היא עומדת בצורתה, ורק במקרה נפסדה ממקרי הגוף, אבל חפצה לעולם לעלות במעלות הצדק והמשרים, ע"כ ראוי להתפלל שהחטאים ישובו ולא יהיו עוד רשעים. ויתכן מה שהסמך לזה בכתוב "ברכי נפשי את ד'", שתברך את ד' על חלקה שבראה מאור החכמה והיושר האלהי, עד שא"א השחתתה לגמרי באופן שאין אפשרות להיות תם ונאפם כ"א החטאים, שלא יהיו עוד רשעים ולא החוטאים, שהנפש הנבראת מאור העליון לא תתם, ותחי עוד לנצח.

עין אי"ה, ברכות א' קכ"ג

אמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה
תנא אותה היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים
ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס
לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא
יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר
שבע מאה ספסלי

ברכות כ"ח עמ' א'

שהי' ר"ג מכריז ואומר, כל ת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס לביהמ"ד."

ר"ג הי' סובר שבעצם טבע האדם הוא עלול לכל חטא ועון, ע"כ רוב בנ"א צריכים
הנהגה עזה ומקל חובלים כדי להדריכם בדרך ישרה. וממילא כ"ז שלא נתברר
שהאדם תקן עצמו וטבעו לטוב, הוא עומד בחזקת גרעון של טבעו הגרוע, ע"כ אל
יכנס לביהמ"ד כ"א כשיתברר שכבר נעתק מטבעו. אבל החולקים עליו סוברים,
דהאדם עשהו ד' ישר, וכל זמן שלא קלקל טבעו בכל דבר פשע הוא עלול לכל טוב
וצדק, ע"כ לעולם האדם כשנוטה לסבול עול תורה עומד בחזקת כשרות של מדות
הגונות וא"צ בדיקה, ושיטת ההדרכה צריכה לפי זה להיות בנועם ורב חסד
ואהבה. ע"כ כשנצחו בזה סלקוהו לשומר הפתח ונתנו רשות לתלמידים ליכנס,
ואין קפידא במה שאין תוכו כברו בבירור. ויתבאר ביותר עפ"ד הרמב"ם בה'
גרושי י שמשו"ה מועיל כפי' עד שיאמר רוצה אני בדבר מצוה, מפני שפנימיות
הלב הישראלי נוטה למצוה והיצה"ו הוא מבחוץ מטמטם הלב, ע"כ כיון שנכפף
טבעו מסכים הוא לרצון האמיתי. ע"כ אם לב האדם מוחזק לבלתי ישר, אז כיון
שתוכו אינו טוב מה בצע במה שחיצוניותו טובה. אבל לפי מה דקיימא לך שהאדם
הוא ישר בטבעו וחטאיו הם מקרים חיצונים בו, כיון שכבר טוב הוא מסכים ודאי
לתוכו האמיתי. ואע"פ שנמצאים הרהורים ודברים בלתי טובים, ע"כ יתבטלו ע"י
הביטול הפנימי של התנגדות הטבע האמיתי של הנפש וההתנגדות החיצוני של
המעשים החיצונים שהם עכ"פ טובים, ואפי' מתוך שלא לשמה יבא לשמה.
ויתאימו ההנהגה החיצונה עם הפנימית האמיתית, ונמצא שהתוך האמיתי הוא
לעולם שוה לברו כשהוא טוב.

עין אי"ה, ברכות ד' ט"ו